

Pregledni članak
Primljeno: 24. listopada 2020.
UDK: 327.84-027.583:001.1891

Mirko Bilandžić*
Tomislav Dokman**

Znanstvena istraživanja pogrešaka obavještajnih službi: problemi i kontroverze

Sažetak

Obavještajne pogreške pobuđuju zanimanje šire znanstveno-stručne javnosti zadnjih osamdeset godina i prema određenim procjenama najistraživanja su tema iz područja obavještajnih studija. Temeljna funkcija istraživanja pogrešaka obavještajnih službi usmjerena je partikularno prema unapređenju obavještajnog djelovanja, odnosno minimiziranju obavještajnih pogrešaka u cjelini. Međutim, to područje karakterizira nedostupnost izvornih, to jest primarnih podataka iz srca obavještajne institucije i neposredni uvid u sve faze obavještajnog procesa što predstavlja kontroverzno mjesto u provedbi objektivnog, nepristranog i spoznajnog znanstvenog istraživanja. Unatoč nedostupnosti primarnih podataka, znanstvenici i eksperti iz područja obavještajnih studija koriste se sekundarnim izvorima koji su rezultat institucionalnih istraga koje države provode nakon pojave obavještajne pogreške. Stoga u ovome radu utvrđujemo mogu li se obavještajne pogreške istraživati znanstveno ili analize obavještajnih pogrešaka imaju karakteristike stručne analize.

Ključne riječi: obavještajne studije, obavještajne pogreške, obavještajne službe, donositelji odluka, znanost, znanstvena istraživanja.

Uvodna razmatranja

Obavještajne studije (engl. *intelligence studies*) predstavljaju mladu akademsku disciplinu koja i dalje traga za svojim čvrstim teorijskim utemeljenjem (engl. *intelligence theory*) koje nije ostvareno (Laqueur, 1985). Unatoč tome, to područje karakterizira prostran interes za znanstvenim i stručnim istraživanjem, a posebice proučavanjem

* prof. dr. sc. Mirko Bilandžić, Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, mbilandz@ffzg.hr

** Tomislav Dokman, doktorand informacijskih i komunikacijskih znanosti, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, dokman.tomislav@gmail.com

obavještajnih pogrešaka¹ (engl. *intelligence failure*). Obavještajne studije karakterizira nepostojanje unisone definicije ključnog pojma „obavještajnog” (engl. *intelligence*). Analiza raspoloživih definicija ukazuje na izrazitu složenost tog ključnog pojma. S jedne strane, pojam podrazumijeva informaciju o drugima, a s druge djelatnost za pribavljanje takvih informacija, odnosno organizacija koja, provodeći takvu djelatnost, ima zadatak pribaviti informacije o drugima.² Dakle, pojam „obavještajno” podrazumijeva i informaciju i djelatnost i organizaciju. U suvremenim uvjetima obavještajne institucije obavljaju tri temeljne kategorije poslova: prikupljanje obavještajnih podataka (*intelligence*), zaštitu vlastitih informacija i operacija (*counterintelligence*) i provođenje prikrivenih djelovanja (*covert action*). Prikupljanje informacija, njihova analiza i prerada u „znanje” te prezentacija gotovog rezultata akterima nadležnim za donošenje odluka, tradicionalno je najvažnija kategorija obavještajne aktivnosti i ujedno središnji koncept te bit obavještajne profesije (Phythian, 2014; Richards, 2010). U svojoj biti *intelligence* je teorijski konstrukt i praktična aktivnost, u mnogočemu presudna za državništvo.

Svjesni svih nedostataka u okviru obavještajnih studija, znanstvenici poput Phythiana (2008: 62) tvrde da istraživanja obavještajnih pogrešaka predstavljaju plodno tlo za kreiranje obavještajne teorije, što objašnjava potrebom izviđanja konkretnih uzroka koji dovode do obavještajnih pogrešaka, čime bi se ujedno utjecalo na reduciranje pogrešaka unutar obavještajnog ciklusa koji je temelj svakog obavještajnog djelovanja. Richard Betts (2007) ukazuje na nepostojanje normativne ili afirmativne teorije koja objašnjava obavještajne uspjehe, dok je negativna ili deskriptivna teorija koja je usmjerena na empirijsko razumijevanje obavještajnih pogrešaka ustanovljena. Afirmativna ili normativna teorija nije u potpunosti razvijena jer naučene lekcije iz prošlosti ne jamče poboljšanje budućih obavještajnih predviđanja, hipotetska rješenja ranijih pogrešaka ne vode bezuvjetno u buduća poboljšanja. Istraživanja obavještajnih pogrešaka krucijalna su, ne samo za kreiranje obavještajne teorije, već i zbog praktične i profesionalne svrhe, to jest radi unapređenja obavještajnog djelovanja te otkrivanja i reduciranja nedostataka koji su se dogodili unutar obavještajnog ciklusa i koji su u konačnici doveli do obavještajne pogreške. Za razliku od znanstvenika Phythiana, Thomas (1988: 218) smatra da se obavještajne studije u cjelini, a u tom slučaju i istra-

¹ Prema procjenama Woodrowa J. Kuhnsa (2003), istraživanja obavještajnih pogrešaka predstavljaju najnaprednije područje istraživanja u okviru obavještajnih studija. Istovremeno, prilikom analiziranja obavještajnih pogrešaka, istraživači su uglavnom fokusirani na istraživanje obavještajnih procjena koje nisu predvidjele iznenadni vojni napad (Celaya, 2009: 158).

² Počeci takvog shvaćanja „obavještajnog” potječu od uglednog američkog znanstvenika i političkog i obavještajnog stratega Shermana Kenta koji je smatrao da obavještajna djelatnost uključuje znanje potrebno za ispravno odlučivanje, instituciju koja teži određenoj vrsti znanja te djelatnost koja uključuje prikupljanja, procjene, istraživanja, analize, proučavanja, prezentacije i dr. Vidi Watson, Watson i Hopple (1990: 296).

živanja iz područja obavještajnih pogrešaka, suočavaju s problematikom nedostupnih primarnih podataka, s obzirom na to da je mnogo relevantnog materijala klasificirano i napose nedostupno istraživačima zbog interesa nacionalne sigurnosti. Drugim riječima, dio relevantnih materijala zaštićen je oznakom tajnosti, što usložnjava proces deklasifikacije, ali i korištenja obavještajnog materijala u istraživačke svrhe te naprosto onemogućava pristup svim krucijalnim materijalima koji su od esencijalne važnosti za provedbu objektivnog i koherentnog znanstvenog istraživanja.

Već na samom početku razvidno je da se radi o prijepornim promišljanjima i suprotnom pogledu na realan uspjeh znanstvenog istraživanja obavještajnih pogrešaka. U svakom pogledu to je zahtjevan, i ekspertni i znanstveni poduhvat. Stoga je utemeljeno postaviti pitanje je li uopće moguće provesti znanstveno istraživanje obavještajnih pogrešaka? Kakva je povezanost znanosti i obavještajnog djelovanja? Može li se nedostatak primarnih izvora i relevantnih podataka za znanstveno istraživanje zamjeniti sekundarnim izvorima? Je li moguće provesti znanstveno istraživanje obavještajnih pogrešaka s vremenskim odmakom ili se takva istraživanja moraju provesti bez vremenskog odmaka? Moraju li u istraživanju biti uključeni svi akteri obavještajnog ciklusa: prikupljači, analitičari, ali i donositelji političkih odluka? Koliko su analize obavještajnih pogrešaka točne? Što razlikuje znanost i znanstveno istraživanje od ekspertne analize? Može li se očuvati nepristranost u proučavanju obavještajnih pogrešaka kada se ne raspolože svim relevantnim saznanjima bitnim za istraživanje i razjašnjavanje uzroka koji su doveli do obavještajne pogreške? Podrazumijeva li obavještajna pogreška samo materijalizirane događaje? Cilj je ovoga rada analizirati odnos znanosti, znanstvenog istraživanja i stručne analize pri proučavanju obavještajnih pogrešaka te utvrditi mogu li se znanstveno istraživati obavještajne pogreške. Jer, kada se dogode obavještajne pogreške, one posljedično dovode do osjećaja nesigurnosti i smanjenja povjerenja u sigurnosno-obavještajni sustav i sigurnosne politike u cjelini. U tom je smislu razumljiva Malikova (2015) tvrdnja da je sigurnost socijalni konstrukt.

Pogreške obavještajnih službi – sastavan element obavještajnog djelovanja

Nadmudriti, pobijediti i razotkriti drugoga ili nad drugim steći nadmoć i prednost oduvijek je fundamentalno personalno obilježje svakog pojedinca te sastavan element društvenih odnosa. Svevremensko određenje postizanja prednosti, ono kineskog generala Sun Tzua, ukazuje na to da neprijatelja treba „napasti tamo gdje je nespreman” i „pojavit se gdje to ne očekuje” (Sun Tzu, 14). Moderni društveni odnosi zasigurno se mogu promatrati i kroz prizmu spomenute tvrdnje Sun Tzua. Stoga države, kako bi zaštitile same sebe, društvo i pojedinca od različitih državnih i nedržavnih ugroza, prikupljaju, obrađuju i analiziraju informacije te izrađuju procjene rizika i opasnosti

od raznorodnih prijetnji i rezultate svog djelovanja diseminiraju prema donositeljima odluka. Drugim riječima, obavještajne službe provode obavještajnu djelatnost (engl. *intelligence activity*), što je Sherman Kent, profesor povijesti na Sveučilištu Yale te bivši zaposlenik CIA-je i utemeljitelj obavještajne analize, sredinom prošlog stoljeća nazvao obavještajnim procesom (engl. *intelligenc circle*) (Kent, 1966: 151). U zadnjoj fazi tradicionalnog obavještajnog procesa događa se razdioba završnog obavještajnog proizvoda prema krajnjim korisnicima. Drugim riječima, u tom segmentu ciklusa dolazi do transfera specifičnog obavještajnog znanja³ (engl. *intelligence knowledge*) prema donositeljima odluka koje im služi kao potpora prilikom donošenja pravovremenih političkih odluka, među ostalim i onih usmjerenih prema očuvanju nacionalne sigurnosti i otklanjanju prijetnje, odnosno minimiziranju nesigurnosti. Međutim, nije uvijek obavještajno znanje o određenom fenomenu poput terorizma, oružanog sukoba, migracija, klimatskih promjena ili opasnosti od širenja smrtonosnog virusa rezultiralo predviđanjem te pravovremenim upozorenjem i zaustavljanjem konkretne prijetnje ili opasnosti. Naprotiv, obilje činjenične empirije ukazuje na postojanje obavještajnih pogrešaka (engl. *intelligence failure*) za koje pojedini autori smatraju da su neizbježne (Dahl, 2010).

Uz značenjski pluralizam temeljnog pojma „obavještajno”, i pojam obavještajne pogreške ima svoje specifičnosti: gotovo da i nisu precizno definirane⁴ (Marrin, 2004: 657). Ipak, iako je svima razumljivo što podrazumijeva riječ pogreška,⁵ s druge pak strane obavještajne pogreške pojavljuju se kao rezultanta jednog ili više elemenata unutar obavještajnog ciklusa, organizacijskih karakteristika, ali i loših političkih odluka i politizacije obavještane profesije i njezinih profesionalnih rezultata (Hammond, 2010). Konkretno, obavještajne pogreške mogu se pojaviti zbog neprecizno oblikovanog zahtjeva, neadekvatnog prikupljanja podataka, loše provedene obrade i analize, izostanka pravovremene razdiobe obavještajnog proizvoda prema krajnjim korisnicima, ali i loših odluka korisnika obavještajnih proizvoda.

Obavještajne pogreške predstavljaju kontroverzno mjesto u znanstveno-stručnoj javnosti jer se moraju promatrati unutar zasebnih faza organiziranog obavještajnog

³ Sherman Kent (1966: 3) pod obavještajnim znanjem smatra znanje koje države moraju posjedovati u odnosu na druge države i koje znanje jest temelj državnim politikama prema drugim državama. To je i konstruktivno znanje koje je primjenjivo za uspostavu mira, ali i neophodno znanje za obranu države. Za Lymana Kirkpatricka obavještajno (engl. *intelligence*) jest znanje i predznanje koje se koristi za zaštitu državnih interesa (nav. u Warner, 2002: 17).

⁴ S obavještajnim pogreškama usko su povezana i iznenađenja (engl. *surprise*), konkretnije obavještajna pogreška u fazi prikupljanja i neadekvatnog integriranja u završni obavještajni proizvod može rezultirati iznenađenjem, kao što politička pogreška može dovesti do iznenađenja ako donositelji odluka nisu poduzeli adekvatnu akciju nakon obavještajnih upozorenja (Marrin, 2004: 656).

⁵ U rječniku Novog libera pogreška se definira kao: (a) ‘netočna ili loša ideja ili mišljenje’ i (b) ‘ono što je napravljeno loše, netočno ili nekorektno’ (HJP, 2020).

ciklusa, ali i činjenice da svaki zasebni slučaj obavještajne pogreške zahtijeva dubinsku analizu svih bitnih činjenica kako bi se utvrdili konkretni razlozi koji su doveli do pogreške. Svaki slučaj je *sui generis* za sebe. Do obavještajne pogreške može doći zbog nerazumijevanja situacije koja dovodi do neprimjerenih i kontraproduktivnih vladinih akcija (Shulsky, 1985: 63) ili neadekvatnog prikupljanja obavještajnih podataka, interpretacije informacija i razdiobe obavještajnog znanja (Gentry, 2008: 248), odnosno netočne procjene dostupnih informacija (Shlaim, 1976: 349), ali i nekompetencija donositelja odluka u kontekstu nerazumijevanja završnog obavještajnog proizvoda (Gentry, 2008: 267). Primjerice, raspoloživi obavještajni podaci bili su indikator koji je ukazivao na mogući teroristički napad na SAD 2001., no ti raspršeni podaci ostali su nepovezani i nisu pružili potpunu sliku, dok su raspoloživi podaci o oružju za masovno uništenje koji su bili povod američkog vojnog udara na Irak 2003. bili povezani u pogrešan zaključak. Istovremeno, u obavještajne procjene nisu uključeni dugogodišnji utjecaji američke politike sankcija i protuproliferacijskih udara na iračke sposobnosti proizvodnje oružja za masovno uništenje. Sovjetski pak čelnik Josif Visarionovič Staljin bio je duboko uvjeren da Njemačka neće napasti SSSR 1941. te je ignorirao točne obavještajne analize o pripremi njemačke operacije Barabaroza (Richards, 2010; Kriger, 2016).

Prema navodima Hedleya (2005: 436) obavještajne pogreške mogu se čak promatrati i „kao trošak poslovanja.” No, samo je dijelom shvatljiva Hedleyeva tvrdnja jer obavještajne pogreške dovode u pitanje cjelokupnu reputaciju, izvrsnost i efikasnost obavještajnih službi, koordinaciju eksperata i krajnjih korisnika, a time se otvara i pitanje kompetencija zaposlenika, same organizacije, ali i donositelja političkih odluka. Obavještajni časnici najbolje znaju što su pogreške i njihove posljedice. Svako činjenje i nečinjenje u obavještajnoj praksi ima posljedice. Najvažniji je razlog za proučavanje obavještajnih grešaka shvaćanje koju se cijenu u sferi nacionalne sigurnosti mora platiti za pogreške ako se ne shvati smrtna opasnost od, primjerice, oružane agresije ili terorizma (Sheldon, 2005).

Retrospektivni pogled na obavještajne pogreške posljednjih osamdesetak godina neumitno dokazuje da su pogreške rezultirale brojnim ljudskim žrtvama, početkom oružanog sukoba i stvaranjem nepovoljne sigurnosne situacije i stoga su obavještajne pogreške mnogo kompleksnije od troška poslovanja. Razumljivo je da se pogreške u određenim profesijama poput ekonomije mogu proučavati u kontekstu troška poslovanja, ali u sferi nacionalne sigurnosti, gdje su nositelji nacionalne sigurnosti involvirani u očuvanje fizičke sigurnosti i psihičke stabilnosti, u potpunosti odbacujemo mogućnost promatranja obavještajnih pogrešaka kroz paradigmu poslovnog troška. Primjerice, jedna od najdramatičnijih vojnih obavještajnih pogrešaka zasigurno je japanski zračni napad 7. prosinca 1941. na pomorsku bazu Sjedinjenih Američkih Država u Pearl Harboru na Havajima, kada je prema procjenama smrtno stradalo više od tri tisuće američkih vojnika i civila. Događaj je posljedica krivih američkih procjena

i promišljanja donositelja političkih odluka da Japan neće izvršiti napad na američke snage (Vogel, 2012: 44). Najskuplji, najopremljeniji i najrobusniji obavještajni sustav na svijetu, onaj Sjedinjenih Američkih Država, nije spriječio najubojiti teroristički napad 11. rujna 2001. u kojem je poginulo tri tisuće osoba i koji si je priskrbio epitet najrazornijeg i najsmrtonosnijeg protudržavnog terorističkog napada u povijesti, ali i razotkrio najveću pogrešku obavještajnog i političkog sustava SAD-a. Izraelska država u drugoj polovici 1973. nije predvidjela ni spriječila iznenadni napad oružanih snaga Egipta i Sirije, poznatiji pod nazivom Jomkipurski rat. Potonji događaj smatra se i najvećom obavještajnom pogreškom moderne države Izrael i tamošnjeg vojnog i civilnog obavještajnog sustava. U slučaju Jomkipurskog rata, Izrael je doživio strateški poraz u pogledu nepredviđanja metode napada, mjesta napada i vremena napada (Shlaim, 1976: 348). Američki obavještajna zajednica nije pak predvidjela sovjetsku invaziju na Čehoslovačku 1968. ili pak raspad SSSR-a, a upravo je zbog borbe protiv komunizma i stvorena (Weiner, 2011).

Već na selektivnom prikazu izdvojenih obavještajnih pogrešaka jasno je da pogreške nije moguće promatrati kao trošak poslovanja, a izuzetno teško proučavati bez potpunih dokaza o određenom problemu. Međutim, od Pearl Harbora do danas obavještajni sustavi i donositelji odluka nisu postigli napredak u naučenim lekcijama, to jest otklanjanju anomalija. Naprotiv, obavještajne pogreške imaju svoj kontinuum i događaju se periodično. Podsjetimo se samo niza ubojitih terorističkih napada koji su se dogodili na tlu država Europske unije između 2015. i 2018., konkretnije na području Belgije, Francuske, Njemačke, Velike Britanije te Španjolske u kojima je smrtno stradalo više od 500 osoba, a tisuću ih je ranjeno (Gill, 2019: 1). To je još jedan pokazatelj dramatičnih posljedica obavještajnih pogrešaka na društveni konstrukt sigurnosti, odnosno nesigurnosti.⁶ Jesu li onda obavještajne pogreške neizbježne? Dolazimo li zbog neujednačenog metodološkog pristupa do različitih zaključaka?

Znanost i znanstvena istraživanja obavještajnih pogrešaka

Kada je riječ o znanstvenom istraživanju obavještajnih pogrešaka, potrebno je raspraviti je li uopće moguće istraživati obavještajne pogreške znanstvenom metodologijom, jesu li analize obavještajnih pogrešaka primarno čin stručne analize ili se takve analize temelje na principima pseudoznanosti. Prema sociolozima znanosti, etos moderne

⁶ Da nije samo riječ o materijaliziranoj pogrešci ističe Marrin (2004: 657) koji opisujući obavještajne pogreške kaže da se one događaju svakodnevno i obuhvaćaju one trivijalne i one znakovite. Autor upućuje na to da se obavještajne pogreške događaju u svim fazama obavještajnog ciklusa: u prikupljanju, analizi te izradi neprimjerenih pretpostavki (Marrin, 2004: 657). Thomas E. Copeland pitanje obavještajnih pogrešaka promatra kao analitički izazov, organizacijsku disharmoniju, problem razdiobe upozorenja, ali i kao problem vođenja javne politike (Copeland, 2007: 1).

znanosti čine četiri institucionalna imperativa: univerzalizam, komunalizam (znanost je kolektivno postignuće i kolektivno vlasništvo), bezinteresnost i organizirani skepticizam, dok otkriće u znanosti predstavlja razotkrivanje postojeće zbilje (Matić, 2013). Kako navodi Popper (2002: 44) „znanost se razlikuje od pseudoznanosti i metafizike po empirijskim metodama, koje su primarno induktivne i polaze od promatranja ili eksperimenta.” Osim toga, znanost se mora temeljiti na racionalnim i empirijskim značajkama, odnosno izuzeta je od subjektivizma, emocija i aracionalizma (Skledar, 2006: 310). Racionalnost znanosti izvodi se iz metode i ona je temelj razgraničenja znanosti i ostalih sistema vjerovanja (Matić, 2013). Sljedeća važna determinanta znanosti načelo je objektivnosti, odnosno univerzalno obilježje znanosti i znanstvenog istraživanja jasan je metodološki postupak za provjeru znanstvenih izvoda (Skledar, 2006: 310). Stoga je znanost usmjerena na „otkrivanje istine, odnosno utvrđivanje zakonitosti prirodnih i društvenih pojava” (Zelenika i Zelenika, 2006: 13). To je neophodna arhitektura za istraživanje obavještajnih pogrešaka ako govorimo o znanstvenom istraživanju, jer bez točno utvrđene istine, odnosno, razloga (kauzalnost) koji su utjecali na manifestaciju obavještajne pogreške, nećemo unaprijediti naše znanje o bitnim deficitima obavještajnog djelovanja i budućem preveniranju obavještajnih pogrešaka. Iz tih obilježja znanosti nameće se pitanje je li u istraživanju obavještajnih pogrešaka uopće moguće osigurati znanstvenu objektivnost? Scijentistička dogma počiva na autonomiji i vrijednosnoj neutralnosti znanosti. Podesnost primjene znanstvenih istraživanja na istraživanje obavještajnih pogrešaka stoga se razmatra i s aspekta sociologije znanosti. Argument autonomije znanosti predstavlja tvrdnju da znanost slijedi unutarnju logiku razvoja i da znanstvena istraživanja nisu pod utjecajem vrijednosti i interesa koji su djelatni u njezinom neposrednom sociokulturnom okruženju. Obilježje činjenične empirije ukazuje na to da je autoritet znanosti zasnovan na scijentizmu, koji tvrdi da je znanost nepristrana i ključ rješenja za društvene probleme uzdrman, između ostalog, otkrivanjem povezanosti znanosti s državom i vojno-industrijskim kompleksom (Matić, 2013).⁷ Je li stoga to povoljna polazna pozicija za znanstveno istraživanje obavještajnih pogrešaka državnih obavještajnih institucija?

Kako navodi Ashraf Labib u izvrsnoj knjizi *Learning from failures: decision analysis of major disasters*, istraživač mora težiti oslanjanju na činjenice, a ne na narativnu pristranost iz analize slučaja nastale na temelju sekundarnih podataka (Labib, 2014: 11). Time se autor poziva na Nassima Taleba i njegov prikaz „narativne pogreške”, odnosno pojavu u kojoj naracija bez utemeljenih činjenica iz prošlosti formira viđenje stvari oko nas.

⁷ O nekim aspektima odnosa nacionalne sigurnosti i akademije te (zlo)uporabama znanosti i znanstvenika u praksi nacionalne sigurnosti generalno i obavještajnim djelovanjima partikularno vidi npr. Krige (2014), Gusterson (2015) i Kienscherf (2011).

Uzmemo li samo u obzir objašnjenje Marka Lowenthala (1985) da obavještajne pogreške karakterizira „nesposobnost jedne ili više faza obavještajnog procesa (prikupljanja, obrade, analize, izrade završnog obavještajnog proizvoda i diseminacije) u produkciji pravovremenog i točnog obavještajnog proizvoda bitnog za nacionalne interese,” razvidno je da se radi o potrebi apliciranja višedimenzionalnog istraživačkog pristupa i aktivnog uvida u sve faze obavještajnog procesa. Zanimljivo je da su za Marka Lowenthala iz odgovornosti izuzeti donositelji političkih odluka, odnosno krajnji korisnici, kojima je u konačnici namijenjen završni obavještajni proizvod, a koji također mogu utjecati na pojavu obavještajnih pogrešaka svojim činjenjem ili nečinjenjem. Krajnji korisnici, odnosno nositelji državne vlasti ravnopravni su akteri u okviru nacionalne sigurnosti i s tim u vezi legitimno je istraživati njihovu odgovornost u slučaju pojave obavještajne pogreške.

Kada raspravljamo o znanstvenom istraživanju obavještajnih pogrešaka, bitno je napomenuti da dosad još uvijek nije precizno ustanovljeno koji je postotak obavještajnih pogrešaka povezan s greškama u analitičkoj obradi, a koji je postotak pogrešaka povezan s fazom prikupljanja podataka (Kuhns, 2003: 81). Taj izvid Kuhnsa nimalo ne iznenađuje s obzirom na činjenicu da je većina krucijalnog materijala za provedbu sustavnog znanstvenog rada nedostupna istraživačima. To je već jedan bitan indikator koji upućuje na to da je teško ili gotovo nemoguće doći do egzaktnog pokazatelja o povezanosti obavještajne pogreške s konkretnom fazom obavještajnog ciklusa ili odlukom krajnjeg korisnika. Zanimljiv je i izvid Ehuda Eirana (2016: 6) koji tvrdi da se većina istraživanja obavještajnih pogrešaka temelji na podacima koji su prikupljeni u institucionalnim istragama koje su daleko od savršenih.⁸ To ulijeva nepovjerenje u istinitost i objektivnost institucionalnih izvida, a posljedično i u analize koje su nastale na temelju takvih izvida. Nadalje, institucionalni izvidi diskutabilne su točnosti jer su ih provele vladine institucije, a istrage se vode u domeni tajnosti što onemogućava uključivanje šire znanstvene i stručne javnosti. Postavlja se pitanje kako su uopće prikupljeni podaci koji su predstavljeni u institucionalnim istragama te jesu li u izvidima obuhvaćene sve faze obavještajnog ciklusa. Poznati sociolog Frank Furedi (2009: 28) smatra da je „iz javnih izvještaja teško izvući vrijedan grumen činjenice.” Znanstvenici nemaju uvid u čitav proces istrage i ne raspoložu primarnim podacima koji su potencijalno doveli do obavještajne pogreške, a koji su od krucijalne važnosti za provedbu temeljitog znanstvenog istraživanja.⁹ Iz

⁸ Riječ je o istragama u kojima sudjeluju određeni vladini subjekti ili entiteti imenovani za istragu konkretne obavještajne pogreške (Eiran, 2016: 6).

⁹ Većina je dokumentacije klasificirana i znanstvenici iz područja društvenih znanosti nisu u mogućnosti procijeniti jesu li završni obavještajni proizvodi bili točno sumirani, odnosno ne postoji mogućnost njihovog relevantnog ocijenjivanja (Jervis, 2006: 8).

tih razloga, navod Heuera (1999: 65) da su veće obavještajne pogreške posljedica loše analitičke obrade nije nikad potvrđen znanstvenim istraživanjem.

Na primjeru institucionalnog istraživanja u kontekstu odgovornosti za oružani napad Sjedinjenih Američkih Država i Ujedinjenog Kraljevstva na Irak javnost je zatekla manipuliranje u obavještajnim procjenama, prvenstveno u jačanju teze o posjedovanju oružja za masovno uništenje (Furedi, 2009: 28), pa je nerealno očekivati da će javnost imati pravo na uvid u raspoloživa saznanja obavještajnih institucija. Na taj se način dovodi u pitanje temeljno obilježje znanstvenog istraživanja obavještajnih pogrešaka, odnosno istraživačka objektivnost i istinitost.¹⁰ Zbog nedostatka primarnih činjenica istraživači se koriste sekundarnim podacima. To je sa znanstvenog stajališta obavještajnih pogrešaka nedostatno jer se može stvoriti neobjektivna i iskrivljena slika određenog problema. Bez izvornih podataka i intervjuiranja dionika obavještajnog procesa nećemo razjasniti i spoznati razloge koji su utjecali na pogrešku, već ćemo dobiti stručni pogled na određenu pogrešku.

Dosadašnja istraživanja obavještajnih pogrešaka

Evaluacije efikasnosti i institucionalno-stručna istraživanja obavještajnih uspjeha i grešaka, bilo samih obavještajnih institucija, bilo vanjskih aktera, predstavljaju sastavni i kontinuirani element obavještajne scene. Prvenstveno je riječ o postdogađajnim analizama (engl. *postmortem analysis*) (Wirtz, 2014) gdje se *ex post facto* utvrđuje što je obavještajnim institucijama i analitičarima bilo na umu *ex ante*. Taj pogled unatrag (*hindsight*) ukazuje na to da je postdogađajna analiza bazirana na zavisnoj varijabli što determinira njezinu objektivnost i mogućnost točnog sagledavanja realnih razloga i uvjeta koji su doveli do obavještajnih (ne)uspjeha. Drugim riječima, postdogađajne analize koje tendiraju objektivnosti i nepristranosti u svojoj su biti initrižno pristrane.

Istraživanja pogrešaka obavještajne zajednice pobuđuju interes šire znanstvene i stručne javnosti još od početka 1960-ih i pionirske, ali istaknute knjige Roberte Wohlstetter *Pearl Harbor: Warning and Decision*¹¹ u kojoj autorica analizira američki strateški obavještajni promašaj koji je rezultirao jednim od najpogubnijih udara na oružane snage Sjedinjenih Američkih Država i neposredno utjecao na kasnije osnivanje CIA-je. Wohlstetter (1962: 1) je konstatirala da je napadu na Pearl Harbor prethodila paleta indikatora, ili signala kako ih autorica naziva, koji su nepravovremeno interpretirani

¹⁰ Problem relevantnih i dostupnih podataka za istraživanja iz područja obavještajnih studija uočava i Thomas (1988: 218) navodeći da „mnogo relevantnog materijala ostaje klasificirano za potrebe nacionalne sigurnosti” i pitajući se „postoje li dostatni podaci za znanstvene svrhe?”

¹¹ Autorica je u knjizi koristila trideset devet svezaka kongresnih saslušanja o napadu na Pearl Harbor, transkripte suđenja za ratne zločine u Japanu te je intervjuirala sudionike američke vojske i mornarice iz 1941. (Wohlstetter, 1962: xi).

te analizirani što je krucijalna rezultanta izostanka upozorenja prema donositeljima političkih odluka. S druge pak strane Martin Melosi (nav. u Jervis, 2010: 124) tvrdi da slagalicu obavještajne pogreške, ali ni političku raspravu u kontekstu preuzimanja odgovornosti za Pearl Harbor, nisu razriješile ni četiri službene istrage koliko ih je ukupno provedeno.¹² I autor James J. Wirtz (2002) je analizirao te uspoređivao Pearl Harbor i obavještajni promašaj poznatiji kao 9/11 u radu *Deja Vu? Comparing Pearl Harbor and September 11*. Iako autor prikazuje brojne izvršene terorističke akte Al'Qaide prema infrastrukturi SAD-a izvan američkog kontinenta, koje smatra indikatorima ustrajnosti skupine da provede teoristički akt na tlu SAD-a, Wirtz drži da su obje pogreške rezultanta propuštene i nedostatne analitičke lucidnosti te izostanka razmjene među-agencijskih informacija, ali i tehnološkog iznenađenja japanske strane 1941. i Al'Qaide 2001. No, izvidi Wirtza nisu potkrijepljeni prikazom primarnih, to jest neposrednih činjenica obavještajnih institucija ili službenih istraga, već se temelje na narativnom prikazu dvaju slučajeva obavještajnih promašaja, što umanjuje aplikativnu primjenu u vidu naučenih lekcija jer izostaje spoznajni čimbenik kao važan element objektivnog znanstvenog istraživanja. Na isti način, bez neposrednog ulaska u institucije obavještajne zajednice SAD-a, Amy Zegart (2005) teroristički napad na Sjedinjene Američke Države u rujnu 2001. dovodi u direktnu vezu s neuspjehom američke administracije i neprovedenom reformom i modernizacijom tamošnje obavještajne zajednice koja je nespremna dočekala globalni porast terorističke prijetnje nakon završetka hladnog rata i nije spriječila teroristički napad 9/11. Razvidno je da je nakon završetka hladnog rata nastupilo vrijeme novih sigurnosnih izazova i nije samo obavještajni sustav SAD-a bio suočen sa sigurnosnim izazovima, poput nedržavnog terorizma, odnosno preslagivanjem strateških obavještajnih interesa, već je to kontinuirani proces s kojim se susreću i druge države i drugi dionici obavještajnog djelovanja.

Ponešto drugačije viđenje problematike obavještajnih pogrešaka, konkretnije u kontekstu kompleksnosti te ukupnosti smetnji unutar institucionalnih istraga obavještajnih pogrešaka, čiji je supstrat najčešće jedina esencija za istraživanje promašaja, prikazao je EHUD Eiran (2015) u radu *The Three Tensions of Investigating Intelligence Failures*. Eiran smatra da se malo pažnje pridaje okolnostima u kojima se provode institucionalne istrage koje se suočavaju s trima krucijalnim problemima koji su bitni za unapređenje istraga i samih podataka iz tih istraga i koji se koriste i u akademskim istraživanjima obavještajnih pogrešaka. Govoreći o problemima institucionalnih istraga, autor je ujedno ukazao na njihove dobre i loše strane: (1) tajming provedbe institucionalnog istraživanja, to jest autor propituje je li svrhovitije i kvalitetnije pro-

¹² Borch i Martinez naglašavaju da je zadnji institucionalni izvještaj o slučaju Pearl Harbor završen tek krajem 1995., pedeset i četiri godine nakon japanskog napada na snage SAD-a (nav. u Eiran, 2016: 10).

vesti istragu neposredno nakon obavještajne pogreške ili nakon određenog vremena, (2) svrha institucionalne istrage, odnosno trebaju li se istrage provoditi s ciljem unapređenja ekspertnog znanja ili otkrivanja kaznene odgovornosti i (3) trebaju li istrage uključivati svjedočenje pred sudom ili ih mogu provesti zaposlenici obavještajnih institucija. Iako autor daje pozitivne i negativne argumente u kontekstu spomenutih problema istraga, zaključno tvrdi da postoje stroga ograničenja u istraživanju obavještajnih pogrešaka, apostrofirajući da će bilo koji izbor možebitno ugroziti nacionalnu sigurnost. Međutim, Eiranovo istraživanje nije pridonijelo unapređenju institucionalnih i znanstvenih istraživanja, ali ni dovelo do otklanjanja obavještajnih pogrešaka.

Istovremeno, Stephan Marrin (2004) u radu *Preventing Intelligence Failures by Learning from the Past* raščlanjuje brojne već analizirane obavještajne pogreške, ali primarno one Sjedinjenih Američkih Država, ukazujući zatim i u naslovu rada da je temelj njihovog reduciranja učenje na pogreškama iz prošlosti. Marrin ukazuje na partikularne pomake koje je potrebno provesti u praksi, odnosno unutar obavještajnog procesa kako bi donositelji odluka imali pravovremenu i nedvosmislenu informaciju u kontekstu specifične prijetnje. Za autora do obavještajne pogreške dolazi zbog deficita informacija i nefikasne integracije u završni obavještajni proizvod ili zbog ignoriranja obavještajnih upozorenja. Na teoretskoj razini Marrin predlaže izučavanje analitičkih uspjeha i utvrđivanje čimbenika koji su izostali kod obavještajne pogreške, minimiziranje organizacijskih prepreka koje dovode do otežane razdiobe ključnih informacija, stvaranje boljeg konceptualnog obavještajnog proizvoda te unapređenje analitičke komponente obavještajnog djelovanja i integraciju analitičke logike u proces donošenja odluka. Iako su iznesena viđenja u logici stvari već poznata, kako znanstvenoj tako i stručnoj javnosti, nedostaju konkretni dokazi i izvid iz srca obavještajne institucije, to jest izvidi unutar svih faza obavještajnog ciklusa kako bi utvrdili konkretne pogreške koje su dovele do obavještajne pogreške. Drugim riječima, nedostaju dokazi na koji su način prikupljane informacije, je li zahtjev za obavještajnim djelovanjem bio jasan i nedvosmislen, koja je vrijednost prikupljenih informacija, kako su obrađene i valorizirane, je li bilo potrebe za prikupljanjem šireg fonda podataka, koje su prikupljačke obavještajne discipline korištene, koje su analitičke tehnike korištene u analitičkoj obradi, je li završni obavještajni proizvod diseminiran pravovremeno, je li došlo do zanemarivanja upozorenja od donositelja odluka, kao i brojna druga pitanja. Također, smatramo da je u istraživanja potrebno uključiti i donositelje odluka kao krajnje korisnike obavještajnih proizvoda.

Jedan od stožernih autora iz problematike istraživanja obavještajnih pogrešaka, Richard Betts, u svom radu iz 1978. *Analysis, War, and Decision: Why Intelligence Failures Are Inevitable* vrlo otvoreno i nedvosmisleno klasificira čimbenike koji dovode do obavještajnih pogrešaka. Za Bettsa (1978) obavještajne su pogreške „rijetko rezultanta prikupljanja sirovih informacija, povremeno posljedica eksperata koji izrađuju

obavještajne analize, ali najčešće konsekvencija donositelja odluka koji koriste obavještajne proizvode.¹³ I Bettsov rad temeljen je na brojnim prijedlozima za unapređenje obavještajnog djelovanja s ciljem reduciranja obavještajnih pogrešaka, ali i u tom istraživanju nedostaju konkretna neposredna saznanja koja se odnose na konkretne slučajeve obavještajnih pogrešaka. Drugim riječima, nedostaju neposredni izvidi i ponovno dokazi. Osim toga, autor je u svojoj pola stoljeća staroj studiji proročanski pesimističan u pogledu minimiziranja obavještajnih pogrešaka te naglašava da se pogreške mogu očekivati i u budućnosti smatrajući da znanstvenici, ali ni zaposlenici obavještajnih institucija, nisu u mogućnosti usmjeriti znanje prema otklanjanju pogrešaka (Betts, 1978).

Jedan je od ključnih problema koji karakterizira to područje nepostojanje istraživanja koja ukazuju na to koliko su istrage ili znanstvena istraživanja obavještajnih pogrešaka reducirala broj obavještajnih pogrešaka u cjelini, a takve informacije izuzetno su vrijedne. Takva saznanja jasno bi nam ukazala aplikativnu vrijednost konkretne institucionalne istrage ili znanstvenog istraživanja i pokazala je li došlo do nadogradnje znanja o onome što je analizirano. Primjerice, jedno od sustavnijih istraživanja izraelske obavještajne pogreške, konkretnije napada egipatskih i sirijskih snaga na državu Izrael 1973., proveo je izraelski povjesničar Avi Shlaim. Jasno je utvrdio da je početak Jomkipurskog rata posljedica izraelske pogrešne procjene dostupnih informacija, a ne njihov nedostatak (Shlaim, 1976). Međutim, iako je autor istraživanje temeljio na rezultatima izvida Agranatove komisije iz 1974., (koja je pod vodstvom predsjednika izraelskog Vrhovnog suda Shimona Agranata istraživala uvjete koji su prethodili ratu) u radu nedostaje završno izvješće komisije iz 1975. koje je ostalo klasificirano i nedostupno javnosti (Shlaim, 1976). Iz tog razloga razvidno je da je nemoguće doći do činjenica koje su dovele do izraelske obavještajne pogreške, čime je limitirana i konkretna primjena rezultata Shlaimova istraživanja.

Istraživanje temeljeno na institucionalnim istragama proveo je i Robert Jervis (2006) u radu *Reports, Politics, and Intelligence Failures: The Case of Iraq* u kojem analizira američku obavještajnu pogrešku u kontekstu utvrđivanja iračkog programa za proizvodnju oružja za masovno uništenje (engl. *Weapons of Mass Destruction*). Autor zaključuje da je irački slučaj nepobitni dokaz neuspjeha u prikupljanju obavještajnih informacija, do kojeg je zaključka došao je i Russell Richard (2007) navodeći da je iračkom promašaju pridonio nedostatak prikupljanja informacija posredstvom dobrih ljudskih izvora bliskih tadašnjem režimu Sadama Husseina. Iako su Jervis i Richard

¹³ S druge pak strane, Richards Heuer u potpunosti povezuje pogreške obavještajnih službi s fazom analitičke obrade, dok Woodrow Kuhns naglašava da trenutačno nije poznato koji postotak obavještajnih pogrešaka otpada na greške nastale u fazi analize, a koliko ih je povezano s prikupljanjem obavještajnih podataka.

utvrdili nedostatak kvalitetnih informacija iz ljudskih izvora, Jervis jasno tvrdi da institucionalno istraživanje, kao i obavještajna aktivnost u kontekstu Iraka, karakterizira loša društvena i znanstvena praksa. Osim toga, tvrdi da je dio vladinih izvještaja bio ispravljan i nedostupan zbog visoke klasifikacije (Jervis, 2006). Skeptičan pogled na unapređenje obavještajnog djelovanja u kontekstu minimiziranja obavještajnih pogrešaka prezentirao je John Hollister Hedley (2005) u radu *Learning from Intelligence Failures*. Kroz teoretsku raspravu autor smatra da su obavještajne pogreške neizbježne i razumno ih je povremeno očekivati i stoga je stava da je nemoguće postići napredak u znanju koji bi isključio nešto što je neizbježno.

Nadalje, Thomas Copeland (2006) tvrdi da do obavještajne pogreške dolazi zbog (1) loše javne politike, (2) analitičkih izazova, (3) organizacijskih problema i (4) problema ranog upozoravanja. Međutim, i taj je autor proveo analizu slučajeva i jasno naglasio da je nedostatak takvih istraživanja korištenje sekundarnih materijala koji ne obiluju izvornim saznanjima iz samih institucija i nedostaje im objektivnosti. U novijem radu *Explaining Intelligence Failure: Rethinking the Recent Terrorist Attacks in Europe* Peter Gill istražuje obavještajne pogreške povezane s materijaliziranim terorističkim udarima na tlu Europe između 2015. i 2018. Akti terorizma koji su se dogodili u Belgiji, Francuskoj, Ujedinjenom Kraljevstvu, Danskoj, Njemačkoj, Španjolskoj i Finskoj povezani su s pogreškama unutar obavještajne organizacije i obavještajnog procesa, odnosno problemom identifikacije počinitelja ili targetiranja sigurnosno suspektnih pojedinaca (Gill, 2019). Autor naglašava da je osim strateške obavještajne pogreške u slučaju napada na tlu Europe došlo i do taktičke obavještajne pogreške, to jest loše interakcije između prikupljanja, targetiranja i analiziranja podataka. Kako navodi Gill (2019), države i obavještajne službe nisu pridvidjele kada, kako i gdje će se teroristički napadi dogoditi, odnosno izostala je taktička obavještajna predikcija potencijalnih mjesta i načina napada i tajminga udara.

Zaključak: je li moguće znanstveno istraživanje obavještajnih pogrešaka?

Obavještajne studije znanstveno su područje liminalnog karaktera. One su tipičan primjer organizirane proizvodnje ekspertiza, ne u striktno institucionaliziranom, već u liminalnom području. One nisu tipična akademska disciplina, već međuprostorna arena koja prelazi višestruke institucionalne i organizacijske granice. Liminalnost se odnosi na odsustvo strukture i strukturiranih akcija, to su područja znanja koja su bez čvrstog uporišta i bez jasnih granica. Kada su u pitanju obavještajne studije liminalnost se odnosi na nepostojanje disciplinarnosti, na tip proučavanja kojem nedostaje zasebno teorijsko i metodološko utemeljenje. Obavještajne studije nalaze se u prostoru između više različitih disciplinarnih pristupa, postoje mnoge granične

zone, odnosno preklapanja s drugim znanstvenim (pod)disciplinama i uporaba znanja, epistemologije, teorija i teorijskih perspektiva i metodologije tih (pod)disciplina u obavještajnim studijama. To je istovremeno tip proizvodnje znanja koji slijedi ne samo logiku akademskog/znanstvenog rada, već i logiku i zahtjeve državnog establišmenta i očekivanja javnosti. Istodobno, složen je odnos znanosti i obavještajne prakse. Obavještajne studije, konkretnije istraživanja obavještajnih pogrešaka ne ispunjavaju u potpunosti sva načela znanstvenog istraživanja koja su determinirana u društvenim znanostima. Analizirani primjeri u ovom radu dokazuju da u tom akademskom području nedostaju izvorni podaci koji predstavljaju temeljnu esenciju za provedbu koherentnog, objektivnog i spoznajnog znanstvenog istraživanja kojim bi se razjasnio određeni problem i unaprijedilo znanje o onome što se promatra. Također, to područje karakterizira i partikularna nemogućnost provedbe svih znanstvenih metodoloških pristupa i metodologija (npr. intervjuiranja dionika obavještajne zajednice), sa svrhom i ciljem razjašnjavanja konkretnih nedoumica ili pitanja koja su specifična za određeni slučaj, to jest istraživanje. To je karakteristika ne samo obavještajnih studija, već i sigurnosnih studija kao njihovog „krovnog okvira”, ili pak nekih suvremenih istaknutih područja, primjerice studija terorizma. Upravo aplikativna analogija iz studija terorizma (Sageman, 2014) ukazuje na to da nedostatak primarnih podataka ili reducirani pristup primarnim izvorima dovodi u pitanje kvalitetu znanstvenih istraživanja u obavještajnim studijama i time ustanovljavanje standarda akademske izvrsnosti.

Obilježje činjenične empirije ukazuje na to da su obavještajne pogreške neizbježan ishod obavještajne prakse. Procjene i analiza obilježja činjenične empirije u pogledu reformi profesionalnih obavještajnih institucija ukazuju na to da su obavještajne pogreške ipak najznačajnije utemeljene na pogrešnim obavještajnim analizama. Pogrešne obavještajne analize događaju se zbog nedostataka metodoloških koncepata. Obavještajne su analize u potrazi za potvrdnim dokazima, dok oponirajuće i osporavajuće dokaze, a što je esencija znanosti za donošenje zaključaka, ne moraju tražiti (primjerice, raspolaganje obavještajnim informacijama o tome da je netko terorist dostatno je za obavještajni zaključak i ne uvjetuje potragu za obavještajnim informacijama da ista ta osoba nije terorist). Organizacijske transformacije obavještajnih institucija također potvrđuju naglasak na obavještajnim analizama. Britansko vladino izvješće (tzv. *Butler Review*)¹⁴ iz 2004., koje je istraživalo obavještajne analize koje su bile podloga britanskoj vladi za donošenje odluke o vojnom udaru na Irak 2003., predložilo je potrebu profesionalizacije obavještajnih analiza i specijalizaciju obavještajnih analitičara, kao i stvaranje profesionalne funkcije „predstojnika obavještajnih analiza”

¹⁴ Istraživanje koje je trajalo od veljače do srpnja 2004. vodio je zastupnik u Domu lordova Robin Butler po kojem izvješće i nosi naslov, a službeni mu je naziv *Review of Intelligence on Weapons of Mass Destruction: Implementation of its Conclusions*. Vidi: Her Majesty's Stationery Office (HMSO), 2005.

(engl. *Professional Head of Intelligence Analysis*) unutar britanskog kabineta. Moćna američka obavještajna zajednica još je 2000. osnovala školu *Sherman Kent School for Intelligence Analysis* koja je od 2002. dio Sveučilišta Središnje obavještajne agencije (engl. *Central Intelligence Agency University*).

S druge pak strane, uz metodološke deficite, objektivne okolnosti poput zaštite partikularnih interesa obavještajnih institucija, odnosno država u cjelini, rad s klasificiranim podacima, moguća ugroza tekućih operacija obavještajnih institucija, stvaranje nesklada u svakodnevnim aktivnostima uposlenika tih institucija, ali i zakonska direktiva zaštite tajnosti podataka i problem njihovog kasnijeg objavljivanja u znanstvenom radu, otežavaju i onemogućavaju sustavnu provedbu znanstvenih istraživanja ili uvida u izvorne dokumente obavještajnih službi. Stoga istraživanja obavještajnih pogrešaka imaju granično obilježje znanstvenog istraživanja. Kada se u istraživanjima znanstvenici i koriste znanstvenom metodologijom (sveobuhvatnom ili selektivnom), ipak, zbog izostanka fundamentalnih podataka o određenom problemu, tom području nedostaje aplikativna komponenta i prikazivanje objektivne znanstvene spoznaje, ali i provjera dobivenih spoznaja. Brojni znanstvenici stoga u istraživanju obavještajnih pogrešaka primarno koriste podatke iz institucionalnih istraga te sekundarne podatke iz javnog prostora, koji su upitne činjenične vrijednosti, objektivnosti i točnosti, a najčešće su rezultanta dugotrajnih i višekratnih istraga. Stoga se postavlja legitimno pitanje jesu li institucionalne istrage instrumentalizirane i lišene objektivnosti zbog inih političkih posljedica koje istraživače mogu usmjeriti na krive zaključke. Rezultate institucionalnih istraga u pogledu objektivnosti cijenimo na granici između stvarnog i prividnog stanja. Također, smatramo da se obavještajne pogreške trebaju znanstveno istraživati u što kraćem vremenskom razdoblju, međutim s obzirom na nepostojanje primarnih podataka, to je gotovo nemoguće. Aktualne znanstvene spoznaje mogu unaprijediti trenutačne deficite nekog područja, a institucionalne istrage i istraživanja koja nastaju s velikim odmakom u broju godina upitne su korisnosti. Naime, sigurnosne prijetnje se mijenjaju i usložnjavaju te dionici obavještajne zajednice žedaju za novim znanjima. Podsjetimo se samo da je zadnji službeni izvještaj o slučaju Pearl Harbor završen tek krajem 1995. Dakle, pola stoljaća nakon obavještajne pogreške. Pitanje je koja je svrha takve istrage i kako implementirati izvide koji su se dogodili u prošlosti u aktualno sigurnosno okružje? Drugim riječima, bez izvornih podataka, analize obavještajnih pogrešaka imaju karakteristike stručne analize koja se temelji na već poznatim informacijama, u ovom slučaju na rezultatima institucionalnih istraga i time ne donose znanstvenu spoznaju već jačaju ekspertno mišljenje.

Postoje li rješenja za izbjegavanje bifurkacije znanstvenih i vladinih institucionalnih istraživanja obavještajne prakse? Bifurkacija ne vodi samo stagnaciji obavještajnih studija kao znanstvenog područja, već metodološki deficiti i nedostupnost primarnih podataka uvjetuju stanje u kojem, riječima Marca Sagemana (2014), obavještajni

analitičari „znaju sve, ali ništa ne razumijevaju”, dok znanstvenici „sve razumijevaju, ali ništa ne znaju.” Stoga, putokaz za izlaz iz stanja stagnacije jest interakcija obavještajne i znanstvene zajednice u istraživanju obavještajne prakse i obavještajnih pogrešaka.

Literatura

- Betts, K. Richard. 1978. Analysis, war, and decision: Why intelligence failures are inevitable. *World Politics*, 31 (1): 61–89.
- Betts, K. Richard. 2007. *Enemies of Intelligence: Knowledge and Power in American National Security*. New York: Columbia University Press.
- Celaya, Fernando. 2009. To what extent was Western intelligence at fault in failing to identify the nature of the terrorist threat before 9/11 and its aftermath? *Athena Intelligence Journal*, (4) 1: 155–187.
- Copeland, Thomas E. 2006. *Surprise, Intelligence Failure, and Mass Casualty Terrorism*. Doctoral dissertation. University of Pittsburgh.
- Copeland, Thomas E. 2007. *Fool me twice: intelligence failure and mass casualty terrorism*. Martinus Nijhoff Publishers.
- Eiran, Ehud. 2016. The Three Tensions of Investigating Intelligence Failures. *Intelligence and National Security*, 1–21.
- Furedi, Frank. 2009. *Poziv na teror: rastuće carstvo nepoznatog*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Gentry, John A. 2008. Intelligence failure reframed. *Political science quarterly*, 123 (2): 247–270.
- Gill, Peter. 2019. Explaining Intelligence Failure: Rethinking the Recent Terrorist Attacks in Europe. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 33 (1): 43–67.
- Gusterson, Hugh. 2015. Ethics, expertise and human terrain, u: Villumsen Berling, Trine i Bueger, Christian, *Security Expertise: Practice, power, responsibility*. Routledge – Taylor and Francis Group. London – New York: 204–227.
- Hammond, H. Thomas. 2010. Intelligence Organizations and the Organization of Intelligence. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 23 (4): 680–724.
- Hedley, Holliste John. 2005. Learning from Intelligence Failures. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 18 (3): 435–450.
- Her Majesty's Stationery Office (HMSO). 2005. *Review of Intelligence on Weapons of Mass Destruction: Implementation of its Conclusions*. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/61171/wmdreview.pdf. 26. svibnja 2018.
- Jervis, Robert. 2006. Reports, politics, and intelligence failures: The case of Iraq. *Journal of strategic studies*, 29 (1): 3–52.
- Jervis, Robert. 2010. *Why intelligence fails: lessons from the Iranian Revolution and the Iraq War*. Cornell University Press.

- Kent, Sherman. 1966. *Strategic Intelligence for American World Policy*. Princeton University Press.
- Kienscherf, Markus. 2011. A programme of global pacification: US counterinsurgency doctrine and the biopolitics of human (in)security. *Security Dialogue*, 42 (6): 517–535.
- Krige, John. 2014. National security and academia: Regulating the international circulation of knowledge. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 70 (2): 42–52.
- Kriger, Wolfgang [Krieger, Wolfgang]. 2016. *Istorija tajnih službi*. Beograd: Laguna.
- Kuhns, Woodrow J. 2003. Intelligence failures: Forecasting and the lessons of epistemology, u: Betts, Richard K. i Mahnken, Thomas, *Paradoxes of strategic intelligence*. Routledge.
- Labib, Ashraf. 2014. *Learning from failures: decision analysis of major disasters*. Elsevier.
- Laqueur, Walter. 1985. *A World of Secrets: The Uses and Limits of Intelligence*. New York: Basic Books.
- Lowenthal, M. Mark. 1985. *The Burdensome Concept of Failure*. Paper written for Air Force Academy Symposium, June 1994. Reproduced by permission of Mark M. Lowenthal for use in course of the National Defence University.
- Malik, Shahin. 2015. Constructing security, u: Hough, P., Malik, S., Moran, A. i Pilbeam, B., *International Security Studies: Theory and practice*. New York – Abingdon: Routledge.
- Marrin, Stephen. 2004. Preventing intelligence failures by learning from the past. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 17 (4): 655–672.
- Matić, Davorka. 2013. *Znanost kao kultura i društvena praksa: Doprinosi sociologije znanja razumijevanju znanstvene spoznaje*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk – Hrvatsko sociološko društvo.
- Pythian, Mark (ur.). 2014. *Understanding the Intelligence Cycle*. London – New York: Routledge – Taylor and Francis Group.
- Pythian, Mark. 2008. Intelligence theory and theories of international relations: Shared world or separate worlds?, u: Gill, P., Marrin, S. i Pythian, M., *Intelligence theory: Key questions and debates*. Routledge.
- Popper, Karl. 2002. *Conjectures and refutations: The growth of scientific knowledge*. London – New York: Routledge.
- Richards, Julian. 2010. *The Art and Science of Intelligence Analysis*. Oxford: Oxford University Press.
- Russell, Richard L. 2007. *Sharpening Strategic Intelligence: Why the CIA gets it Wrong and What needs to be done to get it Right*. Cambridge University Press.
- Sageman, Marc. 2014. The Stagnation in Terrorism Research. *Terrorism and Political Violence*, 26 (4): 565–580.
- Sheldon, Rose Mary. 2005. *Intelligence Activities in Ancient Rome: Trust in the Gods, but Verify*. London – New York: Routledge.
- Shlaim, Avi. 1976. Failures in national intelligence estimates: The case of the Yom Kippur War. *World Politics: A Quarterly Journal of International Relations*, 28 (3): 348–380.

- Shulsky, Abram N. 1985. *Silent warfare: understanding the world of intelligence*. Brassey's Inc.
- Skledar, Nikola. 2006. Metodologičke osnove znanstvenih istraživanja. *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, 44 (172/173): 309–323.
- Thomas, Stafford T. 1988. Assessing current intelligence studies. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, (2) 2: 217–244.
- Vogel, R. L. 2012. The intelligence failures involved in Pearl Harbor. *Journal of the Australian Institute of Professional Intelligence Officers*, 20 (2): 44–51.
- Watson, W. Bruce, Watson, W. Susan i Hopple, W. Gerald (ur.). 1990. *United States Intelligence: An Encyclopedia*. New York: Garland Publishing.
- Weiner, Tim. 2011. *Nasljeđe pepela: povijest CIA-e*. Zagreb: Fraktura.
- Wirtz, James J. 2002. Deja vu? Comparing Pearl Harbor and September. *Harvard International Review*, 24 (3): 73–77.
- Wirtz, James J. 2014. The Art of the Intelligence Autopsy. *Intelligence and National Security*, 29 (1): 1–18.
- Wohlstetter, Roberta. 1962. *Pearl Harbor: warning and decision*. Stanford University Press.
- Zegart, Amy B. 2005. September 11 and the adaptation failure of US intelligence agencies. *International Security*, 29 (4): 78–111.
- Zelenika, Ratko i Zelenika, Saša. 2006. Klasifikacija znanosti u fokusu metodologije i tehnologije znanstvenoga istraživanja. *Pomorski zbornik*, 44 (1): 11–40.

Scientific research of intelligence failures: issues and controversy

Summary

Intelligence failures have aroused the interest of the general scientific and professional public for the past eighty years and, according to certain estimates, are the most researched topic in the field of intelligence studies. The basic function of investigating intelligence failures is directed in particular towards improving intelligence activities, ie minimizing these failures as a whole. However, this area is characterized by the unavailability of primary data from the heart of the intelligence institution and direct insight into all phases of the intelligence process, which is controversial in the implementation of objective, impartial and cognitive scientific research. Despite the lack of primary data, scientists and experts in the field of intelligence studies use secondary sources that are the result of institutional investigations conducted by states after the occurrence of an intelligence failure. Therefore, this paper determines whether intelligence failures can be scientifically analysed, or whether these analyses have features of an expert analysis.

Key words: intelligence studies, intelligence failures, intelligence services, decision-makers, science, science research.